

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ПОХИЛЕНКО ІРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 346.2

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спеціальність: 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Щербина Валентин Степанович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Бобкова Антоніна Григорівна,
Донецький національний університет МОН України (м. Донецьк),
завідувач кафедри господарського права;

кандидат юридичних наук, доцент
Біда Катерина Михайлівна,
Академія праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України (м. Київ),
декан юридичного факультету.

Захист відбудеться 19 листопада 2009 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою:

01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд.253 (зал засідань вченої ради юридичного факультету).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою:

01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58

Автореферат розісланий «12» жовтня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор юридичних наук, професор

Т. В. Боднар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За умов розвитку ринкової економіки України виникає потреба впровадження нових пріоритетів державної політики щодо регулювання розвитку всіх елементів національної економіки та суспільства загалом. Завдання держави полягає у створенні ефективних правових, економічних систем, спрямованих на задоволення соціальних потреб, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг шляхом сприяння ефективному веденню діяльності у всіх сферах господарювання.

Вагомим елементом ринкової системи господарювання є мале підприємництво. Завдяки динамічності та гнучкості воно виступає дієвим засобом у вирішенні багатьох економічних і соціальних завдань. Однак за роки реформування економіки України внесок малого підприємництва у розвиток національного господарства незначний. У вітчизняній економіці не створено сприятливих правових умов функціонування організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва, а впроваджені заходи державної підтримки не дали очікуваних результатів. Як наслідок, мале підприємництво не реалізовує потенціал розвитку та не виконує належні йому функції в повному обсязі. Тому особливої актуальності набуває потреба правового аналізу особливостей організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва та розроблення шляхів її вдосконалення з урахуванням ринкових трансформаційних процесів.

Окремі аспекти розвитку малого підприємництва розглядались у працях вчених-юристів, зокрема, Бедринця М.Д., Ващенко Ю.В., Гордієнко О., Нагребельного В.П., Куницької О.М., Свечнікової О.Г., Слепця В.В., Труша І.В., Хахуліна В.В. та вчених-економістів, зокрема, Бажанова Ю.К., Бажанова А.Ю., Барановського О., Берницької Д.І., Варналія З.С., Кузнецової І.С., Ляшенка В.І.

Водночас не вирішено багато питань, які стосуються певних особливостей діяльності суб'єктів малого підприємництва різних організаційно-правових форм і потребують подальших досліджень. Саме необхідність господарсько-правового забезпечення ефективності різних організаційно-правових форм малого підприємництва, спрямованого на формування сприятливих умов розвитку малого підприємництва в Україні, з урахуванням ринкових умов господарювання, зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його зміст та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з держбюджетною науково-дослідною темою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Механізм адаптації законодавства в сфері прав громадян України до законодавства Європейського Союзу» (номер теми: 06БФ042-01; номер державної реєстрації: 0106U006631).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження нормативно-правового регулювання здійснення малого

підприємництва в певних організаційно-правових формах, а також розробка науково-теоретичних та практичних рекомендацій щодо діяльності малого підприємництва у різних організаційно-правових формах та внесення пропозицій щодо вдосконалення правового становища суб'єктів малого підприємництва.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі основні завдання:

визначити поняття та ознаки малого підприємництва;

сформулювати поняття організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва;

здійснити класифікацію організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва;

з'ясувати правове становище суб'єктів малого підприємництва за законодавством України та інших країн;

дослідити особливості окремих організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва, на підставі чого сформулювати їх визначення;

розробити пропозиції щодо усунення виявлених прогалин та недоліків нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах шляхом удосконалення законодавства України.

Об'єктом дослідження є комплекс правовідносин, пов'язаних з діяльністю суб'єктів малого підприємництва різних організаційно-правових форм.

Предметом дослідження є правове становище суб'єктів малого підприємництва різних організаційно-правових форм за законодавством України.

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, формально-логічний метод був використаний при дослідженні нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах. Системно-логічний метод застосовувався при визначенні поняття та ознак малого підприємництва, організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва та визначенні понять окремих їх видів. На основі історичного методу простежено процес становлення та розвитку малого підприємництва та його організаційно-правових форм (господарських товариств, виробничих кооперативів, фермерських господарств). Порівняльно-правовий метод використовувався при аналізі нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах в Україні, в зарубіжних країнах, міжнародних документів, зокрема, для визначення відповідності законодавства України основним вимогам та стандартам Європейського Союзу. Методи аналізу та синтезу використовувались при формулюванні пропозицій щодо удосконалення

правового регулювання організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва.

Теоретичну основу дисертації складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Алексєєва С. С., Бейцун І. В., Белянович О. А., Блюмгардта О., Братуся С. М., Бушева А.Ю., Бистрова Г.Е., Жушмана В. Уркевича В., Варналія З. С., Васильєва В. А., Ващенко Ю. В., Венедиктова А. В., Вінник О. М., Гасцької-Колотило Я. З., Гафурова О. В., Голоядової Т. О., Демченка С. Ф., Дем'яненка В. В., Задихайла Д. В., Кібенко О. Р., Коваленко Т. О., Кочергіної Е. А., Кравчука В. М., Куницької О. М., Кучеренко І. М., Мавліханової Р. В., Макарова О. А., Мамутова В. К., Назарової Г. В., Нецької Л. С., Попондопуло В. Ф., Саніахметової Н. О., Спасибо-Фатєєвої І. В., Труша І. В., Функа Я. І., Хорт Ю. В., Шеремета О. С., Шершеневича Г. Ф., Щербини В. С., Щербини О. В., Яковлева Ю. В. та інших.

Емпіричну основу дослідження склали законодавство України, зарубіжних країн та міжнародно-правові норми, що регулюють правове становище суб'єктів малого підприємництва різних організаційно-правових форм; судова практика у цій сфері.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що проведено системне, комплексне дослідження наукових здобутків, нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах та практики його застосування, на підставі чого обґрунтовані нові наукові положення та розроблені пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження підтверджується наступними висновками, рекомендаціями і пропозиціями.

Уперше:

– визначено поняття організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва як визначену законодавством сукупність вимог, що ставиться залежно від наявності статусу юридичної особи до громадянина-підприємця (державна реєстрація та повна цивільна дієздатність) чи малого підприємства – (створене з відповідною метою, на основі майна, закріпленого засновниками (учасниками) за підприємством, системою органів чи відповідним порядком управління, для якого встановлений певний правовий режим організації, діяльності та ліквідації та здатність нести відповідальність за своїми зобов'язаннями);

– запропонована класифікація організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва за наступними критеріями: залежно від наявності статусу юридичної особи; залежно від сфери діяльності; залежно від форм власності; залежно від способу утворення та формування статутного фонду; за наявністю іноземних інвестицій в статутному фонді; залежно від законодавства, на підставі якого була створена певна організаційно-правова форма суб'єкта

малого підприємництва; залежно від умов відповідальності учасників за зобов'язаннями певної ОПФСМП;

– визначено поняття господарського товариства як організаційно-правової форми суб'єкта малого підприємництва. Це товариство, у статутному фонді якого частка вкладів, що належить юридичним особам – засновникам та учасникам цього суб'єкта, які не є суб'єктами малого підприємництва, не повинна перевищувати 25 відсотків; з середньообліковою кількістю працюючих не більше 50 осіб за фінансовий рік, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищувати 70 мільйонів гривень, у передбаченій законодавством організаційній формі; членство в якій характеризується наявністю корпоративних прав, має особливий характер управління та відповідальності, що залежить від обраної форми, та характеризується поділом майна на частки;

– визначено місце нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах в Україні як субінституту інституту суб'єктів господарювання, що входить до галузі господарського права.

Удосконалено:

– визначення поняття виробничого кооперативу як однієї із організаційно-правових форм малого підприємництва – це добровільне об'єднання громадян, у кількості не менше трьох осіб і не більше п'ятдесяти, члени якого беруть особисту трудову участь, об'єднуючи майнові пайові внески та управляючи підприємством, мають право залежно від участі в кооперативі отримувати дохід від реалізації продукції (робіт, послуг), валовий обсяг якого не повинен перевищувати 70 мільйонів гривень за звітний рік та несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу;

– визначення поняття фермерського господарства як організаційно-правової форми суб'єкта малого підприємництва – це юридична особа, яка діє на аграрному ринку з метою отримання прибутку, членство в якій засноване виключно на родинних та/або сімейних зв'язках між громадянами України, має земельну ділянку та характеризується спільною сумісною власністю членів господарства на його майновий комплекс (якщо інше не передбачено договором), при цьому чисельність працюючих за звітний рік не повинна перевищувати 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції – 70 мільйонів гривень;

– перелік основних ознак віднесення підприємств до категорії малих: належність до певної галузі економіки; чисельність працюючих на підприємстві; обсяг виручки від реалізації товарів, робіт і послуг; обсяг виготовленої продукції (виконаних робіт, здійснених послуг) в натуральному вигляді для організацій відповідних галузей; обсяг інвестицій; розмір основного капіталу відповідно до сфери діяльності;

– визначення поняття суб'єкта малого підприємництва – це суб'єкт господарювання, який здійснює підприємницьку діяльність, зареєстрований у встановленому законом порядку і відповідає встановленим законам критеріям, а саме: належить до певної галузі економіки, має встановлену законом чисельність працюючих, обсяг виручки від реалізації товарів, робіт і послуг не перевищує встановленого розміру, обсяг виготовленої продукції (виконаних робіт, здійснених послуг) в натуральному вигляді для організацій відповідних галузей не перевищує встановлених розмірів, має певний обсяг інвестицій та розмір основного капіталу відповідно до сфери діяльності;

– доктринальне визначення громадянина у сфері господарювання як ОПФСМП. Це фізична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, у трудових відносинах з якою, включаючи членів її сім'ї, протягом року перебуває не більше 10 осіб, обсяг валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тисяч гривень, та відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Отримали подальший розвиток:

– теоретичне положення про юридичну природу товариства з додатковою відповідальністю, підтримується позиція, що товариство з обмеженою відповідальністю та товариство з додатковою відповідальністю є різними організаційно-правовими формами;

– теоретичне положення, що колективне сільськогосподарське підприємство за формою власності є колективним підприємством і однією з категорій виробничого кооперативу.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані в законотворчому процесі для удосконалення чинного законодавства у сфері малого підприємництва шляхом внесення доповнень і змін до цього законодавства та інших нормативно-правових актів.

Крім того, основні положення роботи можна використовувати при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для студентів юридичних вузів.

Положення дисертації можуть бути використані в навчальному процесі при читанні лекцій та проведенні практичних занять з курсу «Господарське право» та «Корпоративне право». Прикладний характер дослідження дозволяє використовувати його результати в практиці.

Окремі положення та висновки, сформульовані в дисертації, мають дискусійний характер і можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Результати дисертаційного дослідження використовуються в Київському національному університеті внутрішніх справ у навчальному процесі, зокрема, при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право».

Практичне втілення результатів дослідження буде сприяти забезпеченню більш ефективного правового регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Особистий внесок здобувачки. У дисертації викладені наукові результати, які отримані особисто авторкою під час науково-дослідних робіт на основі аналізу нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах та практики його застосування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації, що отримані в процесі дослідження, доповідалися і обговорювалися на науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Проблеми держави і права очима молодих дослідників» (Київ, квітень 2001), міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Вдосконалення законодавства і правозастосування на сучасному етапі: проблеми та перспективи» (Мінськ, листопад 2001), міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Правові проблеми сучасності очима молодих дослідників» (Київ, листопад 2001), науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Правові проблеми сучасності очима молодих дослідників» (Київ, квітень 2002), першій загальноукраїнській студентській науково-практичній конференції «Молодь, соціальна політика і проблеми національного відродження України» (Донецьк, квітень 2002), студентській науковій конференції «Права людини в Україні: реалізація та захист» (Київ, квітень 2002), міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Проблеми реформування правовідносин у сучасних умовах очима молодих дослідників» (Київ, квітень 2003), міжнародній науковій конференції «Наукові правничі школи Київського університету» (Київ, жовтень 2005), I Всеукраїнській цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (Одеса, лютий 2005), міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «П'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, жовтень 2006), II Всеукраїнській цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (Одеса, березень 2007), науково-практичному семінарі аспірантів юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, листопад 2007), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та узагальнення національного і світового наукового досвіду в напрямку бачення шляхів реформування правової системи України» (Луцьк, 2008), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Удосконалення правового статусу учасників відносин у сфері господарювання» (Київ, листопад 2008), відкритій конференції учасників науково-методичного семінару науково-педагогічних працівників

«Актуальні проблеми правової реформи в сучасній Україні» (Київ, листопад 2008).

Публікації. Результати проведеного дослідження опубліковано в 13 наукових працях, з них 5 наукових статей у фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України.

Всі праці виконані особисто автором.

Структура дисертації та послідовність її частин обумовлені предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг дисертації становить 217 сторінок, з яких 28 сторінок займає список використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються мета і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологічна та теоретична основа дослідження, розкривається практичне значення одержаних результатів, формулюються положення, які складають наукову новизну, та визначається особистий внесок дисертантки.

У **Розділі 1 «Загальна характеристика організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва»**, який містить три підрозділи, особлива увага приділяється дослідженню теоретичних та практичних аспектів визначення поняття та ознак малого підприємництва, поняття та видів організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва, нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах.

У *підрозділі 1.1. «Поняття та ознаки малого підприємництва»* досліджується історія розвитку малого підприємництва, який дисертантка умовно поділяє на 3 етапи. На підставі аналізу положень чинного законодавства, матеріалів судової практики, наукових підходів, зарубіжного досвіду (США, Великобританії, Німеччини, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Киргизської Республіки) робиться висновок, що малі підприємства є одним із суб'єктів малого підприємництва разом із громадянами-підприємцями, а малий бізнес – це не що інше, як діяльність суб'єктів малого підприємництва, тобто термін «бізнес» виступає в ролі зарубіжного аналога терміну «підприємництво». Тому, законодавцю пропонується внести відповідні зміни до чинного законодавства, замінивши іноземний термін «бізнес» вітчизняним «підприємництво» і використовувати останній у своїй законодавчій діяльності.

Авторка вважає за необхідне для усунення термінологічних відмінностей між Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва» та Рекомендацією Комісії 2003/361/ЄС від 6 травня 2003 року про визначення

суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва включити до складу правової категорії «середньооблікова кількість працюючих» безпосередньо працівників, працівників органів управління та контролю, їх керівництво, учасників малого підприємства залежно від обраної організаційно-правової форми. Крім того, зазначити, що жінки, що перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, а згодом у відпустці по догляду за дитиною – не входять до складу середньооблікової звітності працюючих.

Дисертанткою виділяються найбільш поширені критерії у світовій практиці віднесення суб'єктів підприємництва до категорії малих та дається власне визначення поняття суб'єкта малого підприємництва. Крім того, пропонується внести відповідні зміни до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» та Господарського кодексу України.

У підрозділі 1.2. «Поняття та види організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва» досліджуються доктринальні визначення організаційно-правової форми, що існували в різні часи та наукові підходи у цій сфері. Дисертантка виділяє ряд ознак, що, на її думку, притаманні організаційно-правовим формам юридичних осіб і дає власне визначення поняття організаційно-правової форми підприємства та організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва, яке пропонує закріпити в статті 1 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва».

Авторкою здійснено класифікацію організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва за наступними критеріями:

залежно від наявності статусу юридичної особи:

організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва, що не мають статусу юридичної особи – громадяни-підприємці;

організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва, що мають статус юридичної особи – малі підприємства, які в свою чергу можна поділити на господарські товариства, виробничі кооперативи, фермерські господарства;

залежно від сфери діяльності: у промисловості та будівництві, в науці і науковому обслуговуванні, в галузях невиробничої сфери, в роздрібній торгівлі, в сільському господарстві (фермерські господарства);

залежно від форм власності: суб'єкти малого підприємництва, що діють на основі державної власності, суб'єкти малого підприємництва, що діють на основі недержавної власності (приватної, комунальної, колективної власності), підприємства, що діють на основі змішаної форми власності;

залежно від способу утворення та формування статутного фонду – на унітарні та корпоративні;

залежно від наявності іноземних інвестицій в статутному фонді – на організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва з іноземними інвестиціями та без іноземних інвестицій;

залежно від законодавства на підставі якого була створена певна організаційно-правова форма суб'єкта малого підприємництва – на резидентів (створені відповідно до законодавства України) та нерезидентів (створені за законодавством іншої держави);

залежно від умов відповідальності учасників за зобов'язаннями певної ОПФСМП розрізняють:

ОПФСМП з обмеженою відповідальністю (товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство);

ОПФСМП з додатковою відповідальністю, несуть додаткову відповідальність пропорційно розміру вкладу кожного з учасників (товариство з додатковою відповідальністю);

ОПФСМП із змішаною відповідальністю (командитне товариство);

ОПФСМП з повною відповідальністю (повне товариство, приватне підприємство, громадянин-підприємець).

У підрозділі 1.3. «Нормативно-правове регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах» дається визначення нормативно-правового акта законодавства, що регулює здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах та зазначається, що він є елементом законодавства про мале підприємництво. Авторка доходить висновку, що за предметом правового регулювання законодавство про мале підприємництво слід розглядати як складову господарського законодавства і наводить класифікацію законодавства про мале підприємництво за юридичною силою. Висловлюється думка, що сукупність норм права, які регулюють відносини у сфері малого підприємництва, має ознаки, властиві субінституту інституту суб'єктів господарювання, що входить до галузі господарського права.

Розділ 2. «Особливості використання окремих видів організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню правового статусу господарського товариства, виробничого кооперативу, фермерського господарства, громадянина у сфері господарювання як організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва.

У підрозділі 2.1. «Господарське товариство як організаційно-правова форма суб'єктів малого підприємництва» авторка аналізує легальне визначення господарського товариства, виділяє його характерні риси, крім того, проводить порівняльний аналіз українського законодавства у цій сфері з відповідними положеннями законодавства Німеччини та Японії. На основі викладених та науково обґрунтованих у юридичній літературі поглядів авторка виділяє ознаки, що притаманні ГТ, як організаційно-правовій формі малого підприємництва та дає власне визначення господарського товариства як організаційно-правової форми суб'єкта малого підприємництва.

Досліджено історію становлення та розвитку повних товариств, вітчизняний та зарубіжний досвід у цій сфері, переваги та недоліки цієї організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва. Підтримується позиція про вилучення із статті 80 Господарського кодексу України пункту 7, що передбачає державну реєстрацію учасників ПТ як суб'єктів підприємництва. Аналізуючи порядок виходу учасника з ПТ, авторка доходить висновку, що у Законі України «Про господарські товариства» доцільно передбачити можливість самостійно визначати строк попередження про вихід учасника із складу ПТ в установчих документах. На основі проведеного аналізу дається власне визначення повного товариства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва.

Досліджуючи історію, вітчизняне регулювання та зарубіжний досвід командитного товариства, дисертантка наводить як позитивні риси, наприклад, зручність в управлінні цієї організаційно-правової форми, так і негативні – відсутність вимог щодо форми вкладу, припинення діяльності у разі вибуття всіх учасників; дає своє визначення командитного товариства через призму малого підприємництва та висловлює пропозиції щодо вдосконалення положень Закону України «Про господарські товариства» та Цивільного кодексу України.

В роботі приділена увага правовому становищу товариства з обмеженою відповідальністю як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва, розглядається його історія, основні етапи становлення. Розглядаючи кількісний склад учасників, авторка проводить співвідношення між ним та кількістю працюючих в ТОВ як ОПФСМП. На підставі аналізу положень вітчизняного законодавства та законопроектів, Дванадцятій Директиві Ради 89/667/ЄЕС від 21.12.1989 року про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником, законодавчого досвіду Франції, Польщі, Російської Федерації та КНР пропонує збільшити кількість учасників від 10 до 50 осіб.

Пропонується на підставі досвіду Німеччини запровадити в чинному законодавстві мінімальний розмір вкладу. Також звертається увага на доцільність диференціації розміру статутного капіталу залежно від сфери діяльності (законодавчий досвід КНР).

При дослідженні органів управління ТОВ, на підставі аналізу норм чинного законодавства, зарубіжного досвіду та судової практики дисертанткою вносяться пропозиції щодо вдосконалення положень Закону «Про господарські товариства» в тій частині, коли ТОВ засноване єдиним учасником. Крім того, звертається увага на питання щодо відчуження частки з порушенням переважного права купівлі та пропонується запровадити позовну давність в один рік з моменту, коли учасник товариства чи товариство дізнались або повинні були дізнатись про таке порушення. Особлива увага приділена виключенню учасника з товариства. Пропонується доктринальне визначення ТОВ як ОПФСМП.

В результаті проведеного дослідження правового становища товариств з додатковою відповідальністю як ОПФСМП авторкою робиться висновок, що ця форма не є популярною серед суб'єктів малого підприємництва. В науковій дискусії з приводу юридичної природи ТДВ дисертанткою підтримується позиція, що ТОВ та ТДВ є різними організаційно-правовими формами в силу неідентичності однієї із найважливіших ознак організаційно-правової форми – ступеня майнової відповідальності їхніх учасників. Також авторкою дається визначення ТДВ як ОПФСМП.

Дисертанткою здійснюється аналіз поняття, сутності та особливостей акціонерного товариства як ОПФСМП та акцентується увага на популяризації цієї ОПФ на теренах пострадянського простору. Акцентується увага на співвідношенні положень Закону «Про господарські товариства» та Закону «Про акціонерні товариства» щодо класифікації АТ, на підставі чого авторка доходить висновку, що така класифікація не є виправданою, оскільки, по суті, поділ товариств відбувається лише за одним критерієм – способом розміщення акцій, що не відповідає реаліям сьогодення, причому правовий статус публічних АТ збігається із правовим статусом ВАТ, а статус приватних АТ – із ЗАТ. За таких обставин видається корисним досвід правового регулювання у Казахстані, де до публічних АТ ставиться набагато більше вимог.

Пропонується диференціювати мінімальний розмір статутного фонду для ВАТ (публічних товариств) та ЗАТ (приватних товариств): для ЗАТ (приватних товариств) лишити існуючий розмір статутного фонду, а для ВАТ (публічних товариств) збільшити до 2500 мінімальних заробітних плат як це було передбачено у проекті Закону «Про акціонерні товариства».

Висловлено позицію, відповідно до якої доцільно було б скористатись досвідом Франції, передбачивши у Законі «Про акціонерні товариства» норму, відповідно до якої статутом товариства надається можливість до складу наглядової ради, крім вибраних у встановленому законом порядку членів, входження також осіб, вибраних працівниками товариства. Наприкінці авторкою дається визначення АТ як ОПФСМП.

У підрозділі 2.2. «Виробничий кооператив як організаційно-правова форма суб'єктів малого підприємництва» дисертантка досліджує специфіку правового положення виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єкта малого підприємництва.

Визначаються ознаки, що притаманні кооперативу, проводиться порівняльний аналіз із положеннями законодавства Європейського Союзу, розглядається поділ кооперативів залежно від завдань та характеру діяльності. Аналізується термін «виробничий кооператив», визначаються його ознаки, проводиться порівняльний аналіз із аналогічними положеннями у законодавстві Німеччини, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Молдова.

Розглядаються особливості порядку створення, членства, правового режиму майна, майнової відповідальності, на підставі чого дається власне визначення виробничого кооперативу як ОПФСМП.

Звертається увага на один із специфічних видів виробничого кооперативу – сільськогосподарський виробничий кооператив (СГВК) та дається власне визначення цієї ОПФСМП.

За своїм правовим статусом та специфікою діяльності авторка відносить колективне сільськогосподарське підприємство до категорії СГВК, оскільки вони мають ряд спільних рис та дає власне визначення колективного сільськогосподарського підприємства як ОПФСМП. Крім того, КСП за формою власності є колективним підприємством і однією з категорій виробничого кооперативу, тому на нього мають розповсюджуватись вимоги, передбачені главою 10 ГК.

У підрозділі 2.3. «Фермерське господарство як організаційно-правова форма суб'єктів малого підприємництва» характеризуються ознаки фермерського господарства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва, на підставі яких визначається поняття фермерського господарства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва.

Проаналізувавши законодавство деяких країн Співдружності Незалежних Держав, дисертантка виокремлює ознаки, що притаманні ФГ як організаційно-правовій формі малого підприємництва на пострадянському просторі. Проводиться порівняльний аналіз відповідних положень європейського законодавства з вітчизняним, на підставі якого авторка доходить висновку, що положення європейського законодавства мають більш жорсткі критерії для надання допомоги (віковий ценз, вимоги, що ставляться до відповідності стандартам навколишнього природного середовища тощо).

На основі аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства, праць науковців дисертанткою пропонується доповнити статтю 3 Закону України «Про фермерське господарство» частиною 3, яку викласти у наступній редакції: «Громадянин, що відповідає вимогам передбаченим частиною 1 цієї статті, може бути прийнятий у склад фермерського господарства за рішенням загальних зборів членів господарства чи голови фермерського господарства (у випадку створення фермерського господарства одним громадянином) за умови внесення вкладу в статутний фонд фермерського господарства, а також в результаті відступлення частки члена фермерського господарства в статутному фонді фермерського господарства в порядку, встановленому статутом фермерського господарства».

Звертається увага на те, що Закон України «Про фермерські господарства» на відміну від інших аналогічних Законів (наприклад, «Про господарські

товариства») не містить положень щодо припинення членства у фермерському господарстві, тому доцільно передбачити положення, що у разі виходу особи з господарства, остання може отримати чи відповідну частку, чи відповідну компенсацію.

Наводиться авторське визначення поняття фермерського господарства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва.

У підрозділі 1.4. «Громадянин у сфері господарювання як організаційно-правова форма суб'єктів малого підприємництва» розглядається правовий статус громадянина-підприємця.

Досліджуючи співвідношення понять «людина», «індивід», «особа» та «громадянин», авторка обґрунтовує переваги вжиття у законодавчій термінології терміну «громадянин-підприємець» порівняно з терміном «фізична особа – підприємець».

На підставі аналізу правового становища громадянина у сфері господарювання як ОПФСМП авторкою визначаються умови (державна реєстрація як особи-підприємця та повної цивільної дієздатності), за наявності яких громадянин набуває статусу суб'єкта малого підприємництва. Пропонується розрізнити положення щодо громадянина-підприємця як суб'єкта господарювання, про якого йдеться у ст. 55, 128 ГК, главі V ЦК та розділі V Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», що носять загальний характер та громадянина у сфері господарювання як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва, що в свою чергу буде носити спеціальний характер. Існування такого спеціального статусу доцільно закріпити в Законі «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», оскільки саме на них будуть поширюватись пільги, передбачені Законом України «Про державну підтримку малого підприємництва».

Пропонується закріпити у статті 128 ГК України обов'язкове створення резервного фонду, до якого буде відраховуватись певний відсоток від прибутку для покриття збитків, завданих внаслідок невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань. Також, звертається увага на доцільність вилучення з абзацу 1 ч.3 ст.128 ГК України слів: «або через приватне підприємство, що ним створюється».

На підставі проведеного дослідження авторкою пропонується доктринальне визначення громадянина у сфері господарювання як ОПФСМП.

У **Висновках** за результатами дослідження викладені основні наукові та практичні результати, одержані в дисертації, та сформульовані конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, зокрема:

запропоновано замінити іноземний термін «бізнес» вітчизняним «підприємництво» та використовувати останній у законодавчій діяльності;

визначення поняття суб'єкта малого підприємництва;

визначення поняття ОПФСМП та їх класифікації за критеріями наявності статусу юридичної особи, сфери діяльності, форм власності, способу утворення та формування статутного фонду, наявності іноземних інвестицій в статутному фонді, законодавства, на підставі якого була створена певна організаційно-правова форма суб'єкта малого підприємництва, умов відповідальності учасників за зобов'язаннями певної ОПФСМП;

визначення поняття господарського товариства як ОПФСМП та його видів, понять виробничого кооперативу, фермерського господарства та громадянина у сфері господарювання, як ОПФСМП;

запропоновано авторські редакції ст. 1 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», абзацу 1 ч. 1 ст. 139 Цивільного кодексу України, ст. 64 Закону України «Про господарські товариства», ч. 1 ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство», доповнення до п. 1 ст. 128 Господарського кодексу України, ст. 58 Закону України «Про господарські товариства», внести зміни до ст. 63 Закону України «Про господарські товариства».

Викладені пропозиції та рекомендації спрямовані на подальше формування та удосконалення організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва як тубінституту інституту суб'єктів господарювання, що входить до галузі господарського права, а також практики правозастосування, в тому числі судового, та законодавства про суб'єктів малого підприємництва різних організаційно-правових форм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Похиленко І. С. Поняття та критерії класифікації суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 2. – С. 219–227.

2. Похиленко І. С. Про співвідношення понять «людина», «індивід», «особа» та «громадянин» / І. С. Похиленко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 6. – С. 144–150.

3. Похиленко І. С. Поняття фермерського господарства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Підприємництва, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 56–58.

4. Похиленко І. С. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Підприємництва, господарство і право. – 2008. – № 3. – С. 89–92.

5. Похиленко І. С. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Вісник господарського судочинства України. – 2008. – № 2. – С. 136–143.

6. Похиленко І. С. Молодь та проблеми малого підприємництва / І. С. Похиленко // Молодь, соціальна політика і проблеми національного відродження України : матеріали Першої загальноукр. студ. наук.-практ. конф. (Львів, 16 квіт. 2002 р.) / відп. Ред. А. В. Калянов. – Донецьк : Донецький інститут ринку та соціальної політики, 2002. – С. 228–229.

7. Похиленко І. Про поняття малого підприємства / І. Похиленко // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 берез. 2003 р.) ; у 5-ти т. / ред. кол.: М. І. Шкіль [та ін.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – Т. 2. – С. 251–255.

8. Похиленко І. С. Державна фінансова підтримка малого підприємництва / І. С. Похиленко // Держава та право очима молодих дослідників : зб. наук. праць міжнар. наук. конф. : матеріали міжнар. наук. конф. студ. та аспірантів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (29–30 листоп. 2001 р.). – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – С. 297–299.

9. Похиленко І. С. Державне регулювання господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Наукові правничі школи Київського національного університету імені Тараса Шевченка : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 12 жовт. 2005 р.). – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 154–157.

10. Похиленко І. С. До питання про визначення поняття організаційно-правової форми юридичних осіб / І. С. Похиленко // Зб. тез наук. робіт I Всеукр. цивілістичної конф. студ. та аспірантів / упоряд. : В. В. Денисюк, О. Є. Степановський, А. Р. Чанишева, М. В. Матійко // Одеська національна юридична академія. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 48–49.

11. Похиленко І. С. Фермерське господарство як організаційно-правова форма суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Молодь в юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук. конф. молодих учених «П'яті осінні юридичні читання», (Хмельницький, 27–28 жовт. 2006 р.) : [у 5 ч.]. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2006. – Ч. 4 : Цивільне процесуальне право. Трудове право; право соціального забезпечення. Земельне право; аграрне право; екологічне право. – С. 181–184.

12. Похиленко І. С. Місце норм права, що регулюють діяльність малого підприємництва в господарському праві / І. С. Похиленко // Зб. тез наук. робіт II Всеукр. цивілістичної наук. конф. студ. та аспірантів / упоряд. : Р. А. Чанишева, А. А. Мкртичан, З. А. Мкртичан [та ін.] / Одеська національна юридична академія. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 285–286.

13. Похиленко І. С. Поняття повного товариства як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва / І. С. Похиленко // Перші юридичні читання : зб. наук. статей за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. / уклад. : С. С. Пікалюк, М. В. Сокол. – Луцьк : П. П. Іванюк, 2008. – С. 85–88.

АНОТАЦІЯ

Похиленко І. С. Організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2009.

Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, що присвячена комплексному дослідженню організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва.

Досліджено теоретичні та практичні аспекти визначення поняття та ознак малого підприємництва, поняття та видів організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва, нормативно-правового регулювання здійснення малого підприємництва в певних організаційно-правових формах.

Встановлені особливості правового становища окремих видів організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва, зокрема, господарського товариства, виробничого кооперативу, фермерського господарства, громадянина у сфері господарювання. Значна увага в дисертації приділена розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства України, яке регулює правове становище організаційно-правових форм суб'єктів малого підприємництва та їх видів. Зокрема, запропоновано ряд змін до Господарського та Цивільних кодексів України, Законів України «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про господарські товариства», «Про фермерське господарство», «Про кооперацію» тощо.

Ключові слова: мале підприємництво, мале підприємство, організаційно-правові форми суб'єктів малого підприємництва та їх види.

АННОТАЦИЯ

Похиленко И. С. Организационно-правовые формы субъектов малого предпринимательства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2009.

Диссертация является самостоятельной завершённой научной работой, посвящённой комплексному исследованию организационно-правовых форм малого предпринимательства.

Исследовано теоретические и практические аспекты определения понятия и признаков малого предпринимательства, понятия и видов организационно-правовых форм субъектов малого предпринимательства (предлагается классифицировать организационно-правовые формы малого предпринимательства

следующим образом: в зависимости от наличия статуса юридического лица; в зависимости от сферы деятельности; в зависимости от формы собственности, в зависимости от способа создания и формирования уставного фонда; наличия иностранных инвестиций в статутном фонде; в зависимости от законодательства, на основании которого была создана определенная организационно-правовая форма субъектов малого предпринимательства; в зависимости от условий ответственности участников по обязательствам определенной ОПФСМП. Определено место нормативно-правового регулирования осуществления малого предпринимательства в определенных организационно-правовых формах на Украине как субинститута института субъектов малого предпринимательства, который входит в отрасль хозяйственного права.

Установлены особенности правового положения отдельных видов организационно-правовых форм субъектов малого предпринимательства, в частности, хозяйственного общества, производственного кооператива, фермерского хозяйства, гражданина в сфере хозяйствования. Значительное внимание в диссертации уделяется разработке практических рекомендаций касательно совершенствования законодательства Украины, которое регулирует правовое положение организационно-правовых форм субъектов малого предпринимательства и их видов. В частности, предложен ряд изменений к Хозяйственному и Гражданскому кодексам Украины, Законам Украины «О государственной поддержке малого предпринимательства», «О хозяйственных обществах», «О фермерском хозяйстве», «О кооперации» и т. д.

Ключевые слова: малое предпринимательство, малое предприятие, организационно-правовые формы субъектов малого предпринимательства и их виды.

ANNOTATION

Pokhilenko I. S. Organizational and Legal Forms of the Small Enterprises. – Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of legal sciences in speciality 12.00.04 – economic law; economic procedural law. – Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2009.

The dissertation is an independent complete scientific work dedicated to a comprehensive research of the organizational and legal forms of the small enterprises.

There have been researched the theoretical and practical aspects of defining the concept and features of small enterprises, concept and types of the organizational and legal forms of the small enterprises, legal regulation of carrying out small entrepreneurial activity in specific organizational and legal forms.

There have been established peculiarities of the legal status of certain types of the organizational and legal forms of small enterprises, in particular, commercial

partnership, production cooperative, farm, and individual entrepreneur. A significant attention in the dissertation is paid to development of practical guidelines on improvement of the law of Ukraine regulating the status of the organizational and legal forms of the small enterprises and their types. In particular, it is proposed to make a number of amendments to the Commercial and Civil Codes of Ukraine, Laws of Ukraine «On state support of small enterprises», «On commercial partnerships», «On farm», «On cooperation», etc.

Key words: small entrepreneurial activity, small enterprise, organizational and legal forms of small enterprises and their types.